

EI FRANQUISME (1939-1975)

(Prof. Leoncio Gazulla Gil)

1. LA LLARGA POSTGUERRA (1939-1959)

1.1. Els fonaments del nou règim

BASES IDEOLÒGIQUES I SUPORTS INSTITUCIONALS

El franquisme es configura, inicialment, com un totalitarisme oposat a la República i simpatitzant amb els règims feixistes: es va suprimir la Constitució de 1931, es va clausurar el parlament i es van prohibir els partits polítics i els sindicats. A més es va exercir una forta repressió amb la persecució dels simpatitzants de la república (els vençuts) que va continuar durant tot el règim contra qualsevol forma d'oposició

Després de la guerra civil, el règim patirà una contínua evolució, encara que mantenint certes constants: el poder personal de Franco, l'oposició al parlamentarisme i a la separació de poders, la restricció de les llibertats col·lectives (expressió, associació i reunió) i la defensa de principis propis del tradicionalisme espanyol. Una altra característica del règim és l'absència d'una constitució, substituïda per una sèrie de lleis (set) que es van promulgar en diferents moments i es consideraven les Lleis Fonamentals¹.

En un primer moment, la **Falange** va proporcionar dirigents al nou règim i el seu ideari (l'anomenat nacionalsindicalisme) va ser assumit en gran part, però, amb el temps, la seua influència es va anant diluint.

Els monàrquics, per la seua banda, després de l'aniquilació de la República, estaven dividits entre els **carlins** i els partidaris d'En Juan de Borbó, fill d'Alfons XIII. Els carlins (tradicionalistes i ultracatólics) van participar en el règim mentre que els "juanistes" es van apartar d'ell a finals de la Segona Guerra Mundial. Molts monàrquics van donar suport a Franco per creure'l la millor garantia per al manteniment de l'orde i de la tornada a la monarquia.

L'Exèrcit i l'Església van ser els més poderosos aliats del règim.

L'Exèrcit, va aportar al règim les idees de jerarquia, disciplina i orde, a més d'una concepció d'Espanya, el **nacionalpatriotisme**, en la que la defensa de la integritat territorial (l'unitat de la pàtria) enfront de les aspiracions nacionalistes havia de ser el principal objectiu i que propugnava l'exaltació dels símbols patriòtics (himne, bandera) i d'un passat imperial

---

¹ Les Lleis Fonamentals, derogades per la Constitució de 1978, eren:

1. Fur del Treball (1938): Regula les relacions laborals. Estableix limitacions de jornada i un jornal mínim.
2. Llei Constitutiva de les Corts (1942): Crea unes Corts consultives per a preparar i elaborar les lleis.
3. Fur dels Espanyols (1945): Fixa els drets i deures dels espanyols. Tracta de transmetre una imatge de règim democràtic, allunyat del feixisme, a les potències vencedores de la 2ª Guerra Mundial (1939-1945).
4. Llei del Referèndum Nacional (1945): Estableix l'ús del referèndum (consulta popular) per a aprovar assumptes importants.
5. Llei de Successió a la Prefectura de l'Estat (1947): Configura Espanya com un regne i estableix la successió.
6. Llei de Principis del Moviment Nacional (1958): Estableix els principis de l'ordenament jurídic del franquisme.
7. Llei Orgànica de l'Estat (1967): Separa els càrrecs de Cap de l'Estat i Cap del Govern (encara que Franco continuarà assumint els dos fins a 1972) i fixa les funcions de cadascú .

gloriós. Els militars van ocupar càrrecs polítics de rellevància (ministres, governadors civils) i van gaudir d'una gran consideració social.

L'Església va intervenir en les institucions, l'educació, la censura o el manteniment de la moral pública. A més la participació en els rituals i litúrgies catòlics (missa, confessió anual, batejos, bodes, soterraments...) va ser quasi obligatòria. Així va sorgir una altra de les senyes d'identitat del franquisme, el **nacionalcatolicisme** o fusió molt estreta entre l'església i el règim.

BASES SOCIALS I CONTROL DEL PODER.

Els suports socials de Franco van ser l'oligarquia terratinent, els grups financers i industrials i els xicotets llauradors de la meitat nord de la Península tradicionalment simpatitzants del carlisme.

Franco es va assegurar el monopoli dels ressorts del poder per mitjà de la **concentració de poders**: cap de l'exèrcit; cap del partit únic, Falange Espanyola Tradicionalista (FET); cap de l'Estat i president del Govern. Podia promulgar lleis o decrets sense consultar el Consell de ministres. Com ell mateix deia, només era responsable "davant de Déu i davant de la Història".

1.2. L'evolució política (1939-1959)

1.2.1. L'etapa blava (1939-1945)

Finalitzada la guerra civil es va manifestar la voluntat de construir un model d'estat feixista. El govern va estar format per militars, falangistes i alguns monàrquics. Es van promulgar lleis repressives (*Llei de responsabilitats polítiques*, *Llei de repressió contra la maçoneria i el comunisme*) i es van crear organitzacions que pretenien controlar la societat, com els sindicats verticals (que agrupaven obrers, encarregats, empresaris), el "Frente de Juventudes" per als jòvens o la "Sección femenina" per a les dones.

En 1942 es van crear unes Corts que eren un simple òrgan consultiu la composició del qual estava controlada pel dictador.

1.2.2. El règim després de la Segona Guerra Mundial (1945-1959)

1.2.2.1. El nacionalcatolicisme

El final de la Segona Guerra Mundial marca el canvi d'una orientació ideològica predominantment falangista (feixista) cap a una dictadura conservadora.

En 1945 es promulgava el "Fur dels Espanyols" que concedia certs drets individuals que no alteraven el poder personal de Franco. Es tractava de transmetre una imatge de règim democràtic, allunyat del feixisme, a les potències vencedores de la 2ª Guerra Mundial (1939-1945).

En el govern van passar a tindre majoria els ministres catòlics. En Juan de Borbó es va oposar Franco en el "Manifest de Lausana" i les seues relacions van ser tenses fins a la seua mort, però en 1947 la "Llei de Successió" definia a Espanya com una monarquia i va acceptar enviar al seu fill, el príncep Juan Carlos, a acabar la seua formació a Espanya.

Franco busca creixentment el suport de l'almirall Carrero Blanco, partidari d'una dictadura personal, burocràtica, d'estil tradicional i catòlica. En 1951 es forma un nou govern en què la Falange, tot i perdre molta influència, és encara poderosa i Carrero Blanco és nomenat ministre subsecretari de la Presidència.

L'any 1956 es va caracteritzar per les vagues estudiantils. Franco va reaccionar cessant al ministre d'Educació, Ruiz Jiménez, que havia intentat una certa liberalització cultural, i a diversos catedràtics.

1.2.2.2. El govern tecnocràtic de 1957

La Falange serà la gran perdedora del reajustament ministerial de 1957 i el protagonisme el van a assumir els ministres vinculats a l'*Opus Dei* (com a Navarro Rubio o Alberto Ullastres) d'orientació tecnocràtica. Es promulga la "Llei de Principis del Moviment Nacional" (1958) on **l'Estat queda definit com a monàrquic, tradicional i catòlic**, apartat del totalitarisme però també de la democràcia.

1.2.3. Política exterior i relacions internacionals

En 1939 Espanya es va adherir al Pacte Anti-Komintern junt amb l'Alemanya de Hitler i a la Itàlia feixista. A l'esclatar la Segona Guerra Mundial, Espanya es va declarar neutral. Al vèncer Alemanya a França, al juny de 1940, Espanya es va declarar "no bel·ligerant" (açò és, no participava en la guerra, però manifestava les seues simpaties per Alemanya). Va haver-hi un protocol secret d'aliança amb Alemanya i en 1941 es va enviar una divisió (la "División Azul") a lluitar a Rússia amb els alemanys. Quan es va fer evident, en 1943, que Alemanya no venceria, Espanya es va declarar una altra vegada neutral i intentà aproximar-se als aliats.

1. Aïllament internacional

Les simpaties que el règim de Franco havia mostrat pels feixismes van fer que al terme de la Segona Guerra Mundial en 1945 els aliats prengueren una sèrie de mesures contra el règim: prohibició de l'ingrés d'Espanya en l'ONU; condemna a Franco en la conferència de Potsdam per les tres potències vencedores (Anglaterra, Rússia, Estats Units); tancament de la frontera francesa (fins a 1948); decisió del Consell de Seguretat de l'ONU de **prohibir l'ingrés d'Espanya** en els organismes internacionals vinculats a l'**ONU** i de sol·licitar als seus membres la retirada dels ambaixadors.

El règim va respondre intentant un acostament a països hispanoamericans i àrabs, renunciant als signes feixistes, recolzant el seu caràcter catòlic i esperant que l'enfrontament entre Estats Units i Rússia (Guerra Freda) li fóra favorable, com així fou.

2. Normalització diplomàtica

La guerra freda va fer que Estats Units tendira a normalitzar les relacions amb el règim de Franco, donat el valor estratègic d'Espanya en un hipotètic enfrontament amb la Unió Soviètica. En 1950, coincidint amb la guerra de Corea, l'ONU va alçar el seu veto a Espanya. Poc després es restablien plenes relacions amb Estats Units i en 1953 es va firmar un tractat pel qual Estats Units instal·laria bases militars a Espanya a canvi que el país es beneficiara

de les ajudes econòmiques del Pla Marshall (una de les ajudes més visibles era la llet en pols que es distribuïa en les escoles per a pal·liar el dèficit alimentari de la població). El mateix any es firmava un concordat amb el Vaticà que regularitzava les relacions Església-Estat. En 1955 Espanya va ser admesa en l'ONU.

Paral·lelament es va iniciar una liberalització econòmica i el progressiu abandó de la política autàrquica, ja que l'ajuda nord-americana va possibilitar la importació de matèries primeres i béns d'equip.

En 1959 es va rebre la visita del president dels Estats Units Eisenhower i Espanya es va anar integrant en els organismes econòmics internacionals (*OCDE, FMI, Banc Mundial*) que li van oferir el suport necessari per a posar en marxa el Pla d'Estabilització (punt 2,1).

Un altre esdeveniment de política exterior va ser la **descolonització del Marroc** en 1956, accelerada perquè França havia concedit la independència a la seua part del protectorat. El Marroc va iniciar llavors la reivindicació d'altres colònies com Sidi Ifni, el Sàhara, Ceuta i Melilla, que encara continua.

La pèrdua del Marroc fou un dur colp per a part de l'exèrcit que havia forjat allí la seua carrera.

1.3. L'oposició al règim

Després de la guerra, l'oposició al règim va estar desmantellada per l'afonament de la República, el gran nombre d'exiliats i la repressió. La fi de la Segona Guerra Mundial i el bloqueig internacional contra el franquisme van despertar les esperances dels republicans en l'exili i van aparèixer les primeres fórmules d'oposició.

En l'interior, en aquests moments, l'oposició es va limitar a l'acció de nuclis guerrillers, integrats per excombatents de l'exèrcit republicà, en àrees muntanyoses, els **maquis**. Promoguts pel PCE, la seua acció més espectacular va ser l'intent d'invasió militar des de la Vall d'Aran en 1944, que va acabar en fracàs. L'actuació del maquis fou especialment virulenta entre 1946 i 1948, però va acabar desapareixent en 1952 per falta de suports internacionals i per la dura repressió interior.

1.4. L'economia espanyola en les dècada dels quaranta i cinquanta

1.4.1. Autarquia i intervencionisme en els quaranta

El franquisme va adoptar una **política econòmica intervencionista** (control dels aspectes fonamentals de l'economia per part de l'Estat) **de caràcter autàrquic** (que persegueix l'autosuficiència). La justificació de la política autàrquica, basada en la reducció al mínim de les importacions, va ser primer la situació provocada per la guerra civil i després pel boicot internacional.

Mentre Europa occidental iniciava un procés de reconstrucció accelerat després de la guerra mundial, Espanya presentava al llarg dels anys 40 un panorama econòmic desolador. Es va estar per davall dels índexs de rendes i producció anteriors a la guerra, va haver-hi problemes d'abastiment i fou necessari establir el **racionament** d'aliments per a la població al mateix temps que s'estenia el mercat negre (**estraperlo**).

A pesar de tornar a ocupar a la meitat de la població, l'agricultura tenia rendiments inferiors a la dels anys trenta. Es va desmuntar la reforma agrària de la República, amb la

qual cosa es va perdre l'oportunitat de racionalitzar les explotacions i millorar la situació social dels llauradors, i es va crear l'Institut Nacional de Colonització per a augmentar els regadius i la superfície cultivable.

La producció industrial no va recuperar els nivells previs a la guerra fins a 1950. En 1941, es va crear l'Institut Nacional d'Indústria (INI), que reunia les indústries intervingudes o per l'Estat, que es convertí en un gran inversor del qual formaven part Iberia, Endesa, Seat...

El comerç exterior es va reduir a la importació d'aliments, però el boicot internacional va crear una situació de desabastiment, pal·liat en part per l'ajuda d'Argentina (únic país amb Portugal que incomplia l'embargament).

1.4.2. Liberalització econòmica en els cinquanta

L'ajuda nord-americana va permetre la supressió del racionament i el creixement industrial.

El govern de 1951 va mamprendre una primera campanya liberalitzadora que va reduir el pes de la producció agrària al 25 % del PIB. Aquest camí és seguit decididament pel govern de 1957. Es va disminuir l'intervencionisme de l'Estat i el PIB va experimentar un notable creixement. Amb tot, es van mantenir els problemes en l'abastiment, es va incrementar el dèficit exterior (a l'importar béns d'equip –maquinària- i fonts d'energia, el valor de les quals era més alt que allò que s'exportava, principalment productes agraris i matèries primeres) i la inflació.

1.5. La societat de la postguerra

La postguerra va suposar la perpetuació de la divisió entre vencedors i vençuts. Al final de la guerra va haver-hi uns 45.000 executats, 270.000 presoners i mig milió d'exiliats.

La societat fou dirigida per principis tradicionalistes, tenint l'Església un pes important. L'educació incidia en els valors tradicionals amb una orientació autoritària. La família era un pilar bàsic de la societat, en la que el paper atorgat a la dona era el d'esposa i mare. No obstant, amb el transcurs del temps, tant la "Sección Femenina" com el "Frente de Juventudes" es van transformar en organismes esportius o folklòrics.

Després de la guerra van ser suprimits els sindicats obrers (UGT i CNT) i substituïts pels "sindicats verticals". El dret de vaga va ser eliminat i el seu exercici durament reprimit. En canvi, es va promoure una legislació social que en 1943 va incloure el Segur de Malaltia.

A finals dels anys 50 tornarien a actuar -clandestinament- organitzacions sindicals purament obreres, dirigides per xicotets grups del PCE, el PSOE i la CNT, que van impulsar l'organització de vagues i protestes durament reprimides.

Esta conflictivitat es veia afavorida perquè en el període d'autarquia va haver-hi una situació prolongada de penúria. La situació va millorar en els anys cinquanta però, inclús llavors, l'emigració del camp a la ciutat va crear situacions de xabolisme i dificultats d'accés a la vivenda.

1.6. La cultura

A l'acabar la guerra civil molts intel·lectuals i artistes es van exiliar, la qual cosa va suposar una important pèrdua cultural.

El règim va promoure manifestacions culturals basades en la seua ideologia: exaltació del passat imperial, de les virtuts militars, del pensament tradicional.

Es va instaurar la **censura** que afectava el cine, el teatre i els mitjans de comunicació, impeding la difusió de valors culturals diferents dels defesos pel règim, però la societat espanyola va començar a obrir-se gràcies al turisme, que en 1953 suposava ja 1.700.000 visitants.

A pesar de les dificultats, una certa crítica social es va reflectir en les obres d'autors com Camilo José Cela ("La familia de Pascual Duarte"), Dámaso Alonso, Vicente Aleixandre o Buero Vallejo ("Historia de una escalera"). En 1944 es va crear la revista "Espadaña" de Blas de Otero i Gabriel Celaya, que va arreplegar la poesia social.

Entre 1951 i 1956 Ruiz Jiménez com a ministre de Cultura, va intentar una certa liberalització, que va afectar la literatura ("El Jarama" de Sánchez Ferlosio), el cine (Bardem, Berlanga) i la cultura en general.

En arquitectura, al principi, el franquisme va prendre com a referència l'estil herrerià de l'Escorial (Ministeri de l'Aire, Valle de los Caídos). La pintura i l'escultura estan dominades pels temes religiosos i formalment per l'academicisme. Una important renovació tindrà lloc en els anys 50 amb figures com Eduardo Chillida, Jorge Oteiza (escultura), Antoni Tapies o Antonio Saura, (pintura).

2. EL "DESARROLLISMO" (1959-1973)

2.1. El Pla d'Estabilització

El govern de 1957 havia començat a aplicar una sèrie de mesures de sanejament econòmic: congelació salarial, canvi únic respecte al dòlar, reducció del dèficit públic. Al juliol de 1959 es va promulgar el decret llei de "nova ordenació econòmica" (Pla d'Estabilització).

Les finalitats del Pla eren establir les bases d'un desenvolupat econòmic equilibrat i una major integració econòmica a Occident. Per a això es va limitar el gasto públic i es va restringir l'oferta monetària amb la finalitat d'estabilitzar els preus i reduir les importacions. S'obrien les portes a la inversió estrangera fixant un nou tipus de canvi amb el dòlar (a 60 pessetes) i liberalitzant les importacions de capital. També es va liberalitzar el comerç exterior.

Les conseqüències van ser l'estabilitat dels preus, la reducció de la demanda interna i la disminució del gran desequilibri de la balança comercial externa. Açò va produir inicialment un creixement de la desocupació (que donaria lloc a l'emigració, sobretot a Europa). Però a llarg termini es va fer possible un elevat creixement econòmic, que, durant els anys 60, va superar el de la mitjana de països de l'OCDE (Organització per a la Cooperació y el Desenvolupament Econòmic).

El franquisme sempre va considerar el desenvolupament econòmic com un èxit propi, però en el mateix intervenen altres factors conjunturals com:

- La liberalització de l'economia espanyola li va permetre beneficiar-se d'una **conjuntura internacional favorable** que va fer possible l'arribada de capital estranger i va afavorir l'exportació de la producció agrícola (cítrics, hortalisses, fruites) i de consum (calçat, etc.).

- L'emigració **interior i exterior**, que va suposar un desplaçament massiu cap a les ciutats i zones costaneres i a Europa, va alleujar el problema secular del desigual repartiment de la propietat agrària al transvasar els excedents de mà d'obra agrària a altres sectors, sobretot la indústria i la construcció. En el cas de la mà d'obra emigrada a Europa, va suposar també una font de divises, ja que gran part dels salaris guanyats fora eren enviats a Espanya.
- L'espectacular **desenvolupament del turisme**, que va suposar una importantíssima font de divises que va contribuir a equilibrar la deficitària balança comercial.

2.2. La planificació indicativa: els Plans de Desenvolupament

L'oberturisme a l'exterior i el creixement industrial van coincidir amb l'aplicació d'un **programa de planificació econòmica**.

La planificació indicativa pretenia orientar el creixement econòmic (de manera obligatòria per al sector públic i orientativa per al privat) i afavorir el desenvolupament de zones retardades amb Pols de Desenvolupament i polígons industrials. Els dos primers plans de Desenvolupament van tindre lloc en 1964-67 i 1968-71. El creixement del PIB va ser del 6 % anual però no es va aconseguir reduir l'endarreriment de les regions menys afavorides i el sector industrial va mantenir la seua dependència de l'exterior.

A pesar de mantenir-se el proteccionisme es va quadruplicar el valor de les importacions i van augmentar les exportacions, mantenint-se el dèficit crònic de la balança comercial. No obstant es van diversificar els productes exportats (pels baixos costos en mà d'obra) que ja no eren exclusivament del sector primari. El dèficit de la balança comercial va ser corregit pels ingressos del turisme i les remeses dels emigrants.

2.3. L'impacte demogràfic i social del desenvolupament

El desenvolupament econòmic dels seixanta va tindre un enorme impacte en l'estructura demogràfica i social. L'Espanya rural, agrària i tradicional va donar pas a una Espanya urbanitzada en la qual es van imposar ràpidament els valors propis de la societat de consum.

En l'àmbit demogràfic, Espanya va culminar en els anys seixanta el seu procés de transició demogràfica², amb un retard important respecte als països europeus. Aquest procés, caracteritzat en una primera fase per una reducció considerable de la mortalitat i un manteniment de les taxes de natalitat elevades (que no van començar a reduir-se fins a finals de la dècada), va donar com a resultat un gran creixement demogràfic conegut com el *'baby boom'*. De 25 milions d'habitants en 1940 es va passar a 35 en 1973.

Però el fet demogràfic més significatiu d'estos anys va ser el gran **èxode rural**, protagonitzat per uns sis milions de persones entre 1960 i 1970. Uns quatre milions van

---

² La transició demogràfica es el pas d'un règim demogràfic antic, caracteritzat per un creixement de la població escàs determinat per unes taxes de natalitat i mortalitat elevades, a un règim demogràfic modern, al qual també el creixement de la població és escàs, però amb unes taxes de natalitat i mortalitat baixes. La transició demogràfica genera un gran creixement de la població (explosió demogràfica), donat que el descens de les taxes no és concordant i paral·lel: s'inicia amb un descens de la mortalitat mentre la natalitat es manté elevada (fet que provoca el gran creixement de la població). El descens de la natalitat fins a situar-se molt propera a la mortalitat, és més tardà.

abandonar les zones més deprimides del camp (Andalusia, Extremadura, Galícia, les dos Castilles i Aragó) en una emigració interior cap a les àrees industrials (Madrid, Catalunya, País Basc i nous pols de desenvolupament com Valladolid o Saragossa) o cap a les zones turístiques de la costa mediterrània; els dos milions restants es van dirigir cap a Europa occidental (Alemanya, Suïssa, França) que estava en ple procés de creixement i necessitava mà d'obra poc qualificada.

La població es va urbanitzar acceleradament: en 1970 el 70% de la població vivia en ciutats (el 40% en ciutats de més de cent mil habitants). L'emigració va obligar a una ràpida urbanització, sovint, caòtica i desordenada.

Des del punt de vista social, entre 1950 i 1970, la població activa agrària es va reduir dràsticament, al passar del 50 al 25%. Això va suposar el canvi d'una societat agrària tradicional a una societat moderna, semblant a les d'Europa occidental, especialment en les zones litorals més afectades pel turisme.

D'altra banda, comença a configurar-se una societat de classes mitjanes, encara que les desigualtats en el repartiment de la riquesa entre els espanyols encara són importants. Si en 1950 podia considerar-se classe mitjana o mitjana-baixa un terç de la població (funcionaris, professors, xicotets industrials, comerciants i xicotets propietaris agrícoles), en 1970 alguns sociòlegs situen les classes mitjanes en el 55%.

2.4. Institucionalització del règim

El creixement econòmic i els canvis socials van suposar un nou canvi en la imatge del règim, que passa a legitimar-se en funció dels èxits aconseguits.

El totalitarisme és abandonat per a crear vies de participació de l'opinió pública a través de la família, el sindicat vertical i el municipi ("**democràcia orgànica**"), però esta obertura no va tenir credibilitat: la creació del Tribunal d'Orde Públic, la repressió dels membres de l'oposició que van assistir al "Contuberni de Munic" (1962) i de les vagues de la mineria a Astúries o l'execució en 1963 del dirigent comunista Julián Grimau van demostrar que el règim seguia basant-se en la repressió.

El govern de 1965 va continuar la renovació del règim iniciada pel govern tecnocràtic de 1957. La Falange va ser definitivament apartada mentre es consolidava el nucli dirigit per Carrero Blanco, format per tecnòcrates vinculats a l'*Opus Dei*. Dins del propi règim es mouen alguns **oberturistes** -partidaris d'obrir políticament el sistema-, enfront del denominat "búnker" -enemic de qualsevol reforma política-.

El govern de 1965 va promulgar en 1967 la "Llei Orgànica de l'Estat", una espècie de constitució del règim. En les Corts es va crear un sector de representants triats popularment encara que la falta de garanties va qüestionar sempre la seua legitimitat democràtica. D'altra banda es va establir que l'Estat funcionava com una monarquia emmarcada pels principis del "Moviment Nacional". En 1969 les Corts reconeixien com a successor de Franco al príncep Juan Carlos.

En 1966 es va aprovar la "Llei de Premsa" impulsada per Manuel Fraga Iribarne que suprimia la censura prèvia.

En 1969 va esclatar el major escàndol econòmic del franquisme, el cas MATESA, per una utilització fraudulenta de subvencions. En l'operació apareixien implicades diverses personalitats de l'*OPUS DEI*, entre elles alguns ministres. Aprofitant la nova Llei de Premsa els sectors contraris als tecnòcrates van iniciar una campanya de descrèdit. Franco va

utilitzar l'escàndol per a remodelar amb profunditat el govern de què va eixir reforçat el sector tecnocràtic encapçalament per Carrero Blanco.

Les tensions entre les diferents famílies del règim i la senilitat del dictador van propiciar un nou canvi de govern en 1973, amb una novetat fonamental, la separació entre la Direcció de l'Estat i la Direcció de Govern, que Franco havia concentrat des de 1936, nomenant Carrero com a president del Govern. Es pretenia amb això donar continuïtat al règim, però esta possibilitat va patir un colp definitiu amb l'atemptat d'ETA contra Carrero Blanco a finals d'any.

Respecte a les relacions internacionals, les negociacions amb el Mercat Comú (Comunitat Econòmica Europea) per a l'ingrés d'Espanya van ser llargues i sense fruit; únicament en 1970 es va aconseguir un acord preferencial. En 1968 es va procedir a descolonitzar el territori de Guinea Equatorial i en 1969 es va tornar al Marroc el territori de Sidi Ifni. La tensió amb Anglaterra va ser constant per la reivindicació espanyola sobre el Penyal de Gibraltar. Davant de la negativa anglesa a descolonitzar, Espanya va procedir a tancar la frontera en 1968.

2.5. L'oposició al règim

En la dècada dels 60 l'oposició al règim es va estendre entre sectors cada vegada més amplis de la societat, inclús alguns sectors d'institucions que havien sustentat majoritàriament al franquisme, com l'Església, van participar activament en l'oposició al règim i un bon nombre de rectors i joves catòlics influenciats pels aires de diàleg i obertura a nous corrents de pensament propugnats pel Concili Vaticà II, convocat per Joan XXIII, van participar en moviments antifranquistes, sobre tot en Catalunya i el País Basc. El nou papa Pau VI, poc partidari del nacionalcatolicisme, aconseguí nomenar alguns bisbes crítics, entre els que va destacar el cardenal Tarancón.

En 1962 diverses forces d'oposició, tant de l'interior com de l'exili, es van reunir a Munic (el règim va batejar la trobada com "contuberni de Munic") a favor que els països europeus exigiren la democratització del règim en el moment en què el govern espanyol havia sol·licitat el seu ingrés en el Mercat Comú. La reacció del règim va ser la represàlia contra els assistents de l'interior, molts dels quals van haver d'exiliar-se.

D'altra banda, durant la dècada dels anys 60 s'assisteix a un increment de les protestes estudiantils i obreres. Les vagues universitàries van rebre el suport de significats professors, com Tierno Galván, Aranguren o García Calvo, que van patir les represàlies del règim. En 1966 es va crear el Sindicat Democràtic d'Estudiants Universitaris. Des de 1968, influïda pel maig francès (la revolució de maig del 68), la Universitat va estar en contínua agitació.

Pel que fa a l'agitació obrera, en 1962 una sèrie de vagues va sacsar Astúries, el País Basc i Catalunya, aconseguint mobilitzar a mig milió d'obrers. El PCE inicia una labor d'infiltració en el Sindicat Vertical, sorgint **Comissions Obreres** que van acabar copant la major part dels representants en les eleccions sindicals de 1966. El règim il·legalitzà les comissions, la qual cosa va provocar una radicalització del moviment obrer. A partir de 1967, moltes de les vagues van obeir a motius polítics i no a reivindicacions salarials.

La resposta més radical d'oposició al franquisme va ser la protagonitzada per alguns sectors del nacionalisme basc. Mentre que a Catalunya el nacionalisme es va convertir en un factor d'oposició política global, però pacífica, en el País Basc l'acció política va donar pas a partir de 1962 a actes de sabotatge per part d'ETA, fundada en 1959. Estes accions

terroristes es van cobrar la primera víctima en 1968. El govern va respondre posant baix jurisdicció militar els delictes polítics i en 1970, en un consell de guerra contra setze activistes d'ETA, es van dictar diverses condemnes a mort. No obstant, la pressió internacional i la mobilització de l'oposició a favor dels presos van obligar Franco a commutar estes penes.

Tres anys més tard, ETA va portar al règim a una situació crítica, a l'acabar amb l'almirall Carrero Blanco, president del govern i una figura clau en el futur de la dictadura.

2.6. La cultura

La relaxació de la censura permet la publicació d'obres anteriorment prohibides (*La Regenta* de Clarí), autors en l'exili (Sender) o obres polítiques (Marx, Marcuse).

En 1970, Villar Palasí, ministre d'Educació, promulga la "Llei General d'Educació" que planteja l'extensió de l'ensenyança obligatòria fins als 14 anys amb l'establiment de la EGB i intenta resoldre la falta de mà d'obra qualificada amb els estudis de Formació Professional.

Des del punt de vista artístic és una època de renovació en què el país s'obri a noves corrents d'avantguarda. Destaquen en pintura l'Equip Crònica; en escultura, Oteiza i Andreu Alfaro; en arquitectura, Sáez d'Oiza, Ricardo Bofill i Oriol Bohigas.

3. EL FINAL DEL FRANQUISME (1973-1975)

Al Gener de 1974, després de la mort de Carrero, Franco va nomenar Arias Navarro president del Govern. Amb ell es va iniciar un projecte de liberalització en què destacava la seua pretensió de regular el dret d'associació política. A més es va limitar l'acció de la censura. No obstant, altres mesures denotaven el caràcter intolerant del règim: tancament de publicacions de premsa, execució del jove anarquista Puig Antich. La redacció final de la Llei d'Associacions Polítiques només permetia establir associacions en sintonia amb el moviment.

El principal problema que va haver d'afrontar Arias va ser l'inici de la **Crisi del Petrolí** (1973), que va paraitzar el "desarrollismo" anterior i es va traduir en una elevada inflació i l'augment de la taxa de desocupació.

Paral·lelament es va produir una gran **activitat vaguística** i un **recrudescència de l'escalada terrorista**, davant de la que es va reaccionar amb un enduriment de les mesures repressives: a l'abril de 1975 es declarava l'estat d'excepció en el País Basc i a finals d'agost es van imposar 11 penes de mort, de les que es van dur a terme 5 (3 membres del FRAP i 2 d'ETA).

Mentre s'havia iniciat un procés de coordinació i col·laboració entre diferents grups polítics de l'oposició. Al juliol de 1974 es va crear a París la **Junta Democràtica**, integrada pel PCE, monàrquics i independents. Al juliol de 1975, com a resposta a la Junta Democràtica però amb uns objectius semblants, es va constituir la **Plataforma de Convergència Democràtica** en què es van integrar el PSOE, democratacristians, liberals i fins a organitzacions d'extrema esquerra.

L'oposició armada va aconseguir dimensions desconegudes. Va sorgir el FRAP (Front Revolucionari Antifeixista i Patriòtic) d'ideologia marxista-leninista. També van aparéixer grups d'extrema dreta com els Guerrillers de Crist Rei, el Batalló Basc-Espanyol i la Triple-A, que van practicar accions violentes.

En aquest context, i amb Franco greument malalt, la crisi final del règim es va agreujar per la reclamació per part del Marroc del Sàhara espanyol. Davant del risc de conflicte armat es va arribar als Acords de Madrid (14 de novembre de 1975), pels que Espanya abandonava el Sàhara, que va ser repartit entre El Marroc i Mauritània. La retirada es va realitzar sense tindre en compte els interessos i desitjos del poble sahrauí, representat pel Frente POLISARIO.

Pocs dies després, el 20 de novembre de 1975, després de nombrosos intents de prolongar artificialment la seua vida, Franco va morir, finalitzant quaranta anys de dictadura personal. Deixava un règim anacrònic, un país en crisi i una gran incertesa respecte al futur polític d'Espanya que, a pesar dels intents de pervivència del règim, va culminar en un procés de desmantellament del sistema franquista i en l'establiment d'un règim democràtic, l'expressió jurídica del qual és la Constitució de 1978.